

De äldsta byarnas historia

Bebyggelsen i de sju byarna Björna, Björnsjö, Gide, Leding, Hemling, Movattnet och Mattarbodum har sin upprinnelse före 1500-talet. Enligt den äldsta bevarade skattelängden – kallad Gärder och hjälper – omtalas dessa byar. Inga säkra belägg finns, när de började bebyggas, men vissa forskare håller för troligt, att en spirande bebyggelse påbörjats långt tidigare, vilket framgår av föregående kapitel.

Det äldsta bevarade dokumentet är det s. k. »Kalvskinnsbrevet» av år 1486 från Gide by (återgivet i annat sammanhang). Enligt detta fanns det vid den tidpunkten flera bönder i byn. Förmodligen var denna by den mest utvecklade i socknen, eftersom inga andra björnabyar blandade sig i processen om laxfisket i Gide, utan det var gottneborna, som var motpart.

Av naturliga skäl bör Gide by vara den äldsta platsen i socknen, där en jordbrukande befolkning slog sig ner. Den tidens nybyggare kom nerifrån kusten, och eftersom t. ex. Getingsta fick fast bebyggelse under 800-talet eller tidigare, ligger det nära tillhands, att Gide by kom att befolkas icke långt därefter. Platsens läge vid en fiskrik älv intill en fors, där laxen stannade upp under sin vandring, jämte byns söderläge med god åkerjord bör ha verkat lockande på de nybyggarpionjärer, som sökte sig nytt land.

Även de övriga byarna ligger vid vattendrag, där fisket enligt tillgängliga handlingar var bra den tiden. På norra sidan om älven nedanför Mattarbodumsforsen låg Mattarbodums gamla by (Gammelbyn) och ovanför Hemling låg Movattnets gamla by intill den s. k. Gambyforsen. Hemlings by med vida marker lämpade för åkerbruk och med de fiskrika sjöarna Stora och Lilla Hemlingeträsk (Bergsjön och Lill-Hemlingen) på nära håll torde ha befolkats rätt tidigt på grund av sitt läge. Björnsjö och Ledings byar med sina sjöar och goda odlingsmöjligheter bör även ha varit lockande för människor, som sökte sig nytt land. Närheten till de tidigt befolkade byarna kring Gottne kan även ha haft sin betydelse. Björna by, som

låg ett stycke från älven, hade i gengäld de fiskrika vattendragen Lillån, Västersjön och Lilla- och Stora Hundsjöträsk, som omtalas 1567. Här fanns även viltrika områden. Många namnformer på björn syftar härpå.

Byarnas namn har växlat under tidernas lopp:

Björna = Biörnåå, Biörnå, Biorna, Bijörnaa.

Björnsjö = Biensiö, Börsiö, Benssiö, Biensiö.

Leding = Ledung, Ledijen.

Gide = Gijdo, Giide, Gidåå, Gijdhe.

Hemling = Himlong, Hemla, Himblonge, Himlunge.

Movattnet = Mowathen, Movathn, Mouattn, Mouattne.

Mattarbodum = Boda, Bodum, Holmsjö, Wolmsjö.

Dessa var de enda byarna i Björna fram till 1750-talet. De hörde från äldsta tider till Själevads socken, och denna del av socknen kallades för »Själevads västra fjällbygd» – en avsides och isolerad trakt, där man levde i skymundan utan större kontakter med omvärlden. Detta samgående med Själevad fortgick till 1795, då Björna blev kapellförsamling med kapellpredikant, ändrat 1802 till annexförsamling med komminister. Först 1824 blev Björna eget pastorat med egen kyrkoherde. Därmed stod Björna på egna ben som fullvärdig socken. Socknens angelägenheter behandlades på sockenstämman med kyrkoherden som ordförande. Överhuvud taget gick de kyrkliga och borgerliga ärendena hand i hand, till dess 1862 års kommunallagar tillkom och vidgade den kommunala självstyrelsen.

I fortsättningen kommer att gemensamt behandlas likartade problem i de sju byarna, varefter speciella frågor kortfattat tas upp under respektive by. Givet är att denna skildring måste bli kortfattad, eljest skulle enbart dessa sju byars historia svälla ut till flera volymer.